

PROJEV MINISTRA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR PROF. DR. PETRA PÍTHY

Vaše Magnificence, Spectabilis,
Milé kolegyně, kolegové,

když jsem si připravoval toto své vystoupení, napadl mě verš: "Čas oponou trhl a změněn svět." Tato konference o transformaci školství a o pedagogickém výzkumu totiž neleží mimo čas ani v nějakém vzduchoprázdnu, ale koná se zde a teď, to jest v určitém společenském a dějinném kontextu. Je dobré si uvědomit, že jde o dobu převratu. Čas trhl oponou, starý nesmyslný a zlý systém se rozpadl v důsledku své neživotnosti a svět, to jest vztahy, se proměňují. To, že se mění svět, neznamená, že by se měnily všechny jeho součásti. Ty naopak zůstávají, chléb je nadále chléb, kámen je kámen, škola je škola. Ale mění se poměry a vztahy, mění se postoje a přístupy, ano, mění se i celý životní styl. Změna probíhá slohově. Jde o revoluci, byť sametovou.

Změny ve světě se často dlouze připravují. V lůnu jedné epochy se utvářejí myšlenky a často i strukturace epochy následující. V našem případě je tomu jinak. Vítězství nás jakoby zaskočilo. Společnost je velice nepřipravená, a protože nemá na co bezpečně navázat, nemá co rozvinout, ohlíží se po něčem, co by mohla převzít. Tatáž nepřipravenost vede i k druhé pochopitelné, ale ne šťastné, reakci, totiž ke snaze vše vidět nově a zbavit se všeho, co existovalo v předchozí době. Křečovitě novotářství za každou cenu je vážným nebezpečím. Třetím, co způsobuje naše nepřipravenost daná pasivním čekáním po desítky let, je netrpělivost. Nelze urychlit vývoj tak, aby měsíc náhle vydal za rok, abychom během 3-4 let zvládli cestu, kterou vykonaly jiné země za 40 let.

V tomto někdy chaotickém a určitě překotném postupu jsme všichni tak zaměstnání, že nám nebezpečně chybí potřebný odstup a dostatečná reflexe. Proto tak vítám tuto konferenci, protože doufám, že nám určitou reflexi nabídne.

Možná je dobré poznamenat, že s pádem totalitních režimů ve střední a východní Evropě si stejně nevědí rady lidé na Západě. Dostávají se totiž rovněž do zcela nových vztahů a mají veliké potíže s myšlenkou jednotné Evropy. Jejich svět se sice nerozpadl, ale povolení napětí mezi Západem a Východem má podobný efekt, jako když při přetahování lana jeden z hráčů lano náhle pustí. Z toho důvodu je třeba být trpělivý a opatrný při veškeré spolupráci, neboť naši partneři nejsou s to porozumět celku o nic lépe než my a s porozuměním našim problémům jsou na tom nepoměrně hůř.

Co je tím hlavním převratem u nás. Bezesporu vztah mezi státem a občanem. Totalitní režim vycházel od pevně stanoveného, vědecky deklarovaného či kamuflovaného pojmu stát a pro tento stát pak byl definován občan. Dnes považujeme svobodného občana za individuum, které vytváří společenské

vztahy a tím i společenství, které nad sebou zvedá právní stav, který toto společenství chrání a umožňuje mu hladký chod života. Tedy od občana ke státu. Takto chápaný a hlavně takto vzniklý stát má pro občany zcela nový význam, zcela novou hodnotu, hodnotu velikou.

Z toho pohledu na vztah občana a státu jasně vyplývá, že v centru našeho zájmu stojí opravdu občan, tj. člověk, soused, spolupracovník. Samozřejmě pak z toho plyne, že jeho výchova je v centrálním zájmu škol. Tak se dostáváme k tomu, oč jde v transformaci školství. Do centra zájmu se dostává žák. On byl v centru zájmu i za totality, ale právě že jinak. Byl v centru zájmu jako objekt, který dodali rodiče a který podle státní ideologie měl být proměněn v občana pro stát, to jest ve vojáka mírové fronty a angažovaného vykonavatele rozkazů centrální moci. Moc se to nevedlo, dílem pro švejkovskou nectnost českých paličáků, dílem pro rozumný přístup rozumných učitelů, dílem pro silný odpor rodin. O to však už nejde, je to minulost. Ve středu našeho zájmu stojí žák jako subjekt, jako ten, kdo se má vyvinout, rozvinout, zdravě prosadit a určitě uplatnit. Jakmile ovšem řekneme, že žák je subjekt, musíme hledat druhý subjekt, vůči kterému by žák mohl zbudovat své já. Žák ke svému žákovskému já potřebuje učitelské já, které mu bude partnerem, tedy jeho ty. Tak se dostává do centra zájmu automaticky také učitel ve své svobodě, kreativitě a osobnostní subjektivitě.

Škola přináší mnoho vztahů; mezi žáky je vztah kamarádství, ale oním školou tvořícím vztahem je vztah žák-učitel. Ten byl poškozován a musíme ho změnit. Avšak tímto vztahem není ještě definována škola. Učitel a žák totiž musí svůj vztah budovat kolem něčeho a to je učivo. Také obsah učiva projde transformací a právě jeho odměření a sestavení bude vyžadovat mnoho pedagogického výzkumu, zvláště v období ověřování a evaluace. Celek školy ovšem spočívá jako v lůžku v obci. Proto je třeba dbát také o to, aby subjekt, kterým je i škola, se vztahoval k obci reprezentované především, ale ne pouze, rodiči.

Školství jednotlivých dějinných epoch bylo vždy reprezentováno nějakou vůdčí ideou, někdy obsahovou, jindy metodickou. O tom z dějin pedagogiky víte určitě více než já.

Moderní doba ve všem charakterizovaná pluralitou projevuje se i ve školství paralelním výskytem škol ovládaných různými ideami. Co však bude charakteristické pro naši transformaci. Zcela určitě důraz na předtím opomíjené komponenty, a to právě ty, které jsou nutné pro výchovu zodpovědného, svobodného občana. Je nasnadě, že zdůrazníme komunikativnost, tolik potřebnou pro porozumění mezi lidmi a pro praktické provádění demokracie. Dále zdůrazníme potřebnou profesionalitu, která nám na každém kroku chybí, ale nevzdáme se, doufám, potřebné celkové vzdělanosti. Velmi budeme cenit schopnost učitelů otevřít v dětech touhu po poznání, neboť zvědavost je matkou vědění.

Jedním z problémů, které musíme při transformaci našeho školství zvláště pečlivě diskutovat a řešit, je problém národní specifičnosti a evropanství. Musíme totiž citlivě pojednat vztah protichůdných tendencí, které v Evropě vidíme. Na jedné straně probíhá jasné vytváření nadnárodních a nadstátních struktur ekonomických a právních. Na druhé straně se stále silněji ozývá přirozená potřeba lidí, hledajících jednomu člověku a jednomu životu odpovídající životní horizont, po lokální kulturní identifikaci - člověk se cítí doma v regionu, nikoli v Evropě. Zpíváme písně z regionů, nemáme žádné evropské písně atp. Zde bychom si měli být vědomi toho, že naše evropanství je dáno českou kulturní tradicí a nemáme-li se velmi podivně ztratit, musíme i našemu školství dát jasné rysy české pedagogické tradice. Je to dobrá, všemi uznávaná (uznávaná neznamená sdílená) tradice.

Práce na transformaci, to jest na proměně, nebude jednorázová. Bude trvat dlouho a musíme při ní být pracovití, soustavní a trpěliví. Musíme také pamatovat na to, že ji především zpočátku budeme dělat ve stísněných ekonomických podmínkách. Proto ještě nesmíme ani zmenšit svůj ideál, ani propadnout pragmatismu a tím méně představě, že nemůžeme nic. Kdybychom jenom pracovali na sobě - to jde v mnoha směrech zcela bez dostatečných a často vůbec bez veškerých peněz - uděláme mnoho.

Poslední poznámkou, kterou chci učinit, je upozornění, že také pedagogický výzkum musí projít transformací, a to jak ve své organizaci, tak ve svém zaměření. Je jasné, že pedagogický výzkum musí teď odpovědět na bezbřehé problémy praxe, že nesmí odbočit do akademických debat. Myslím, že jsme v takové fázi vývoje, kdy se život polámaný a podupaný začíná znovu zvedat; to je pohyb zdola nahoru. Mnohé se stává, to je opět pohyb zdola nahoru. Ve školství se mnoho pozitivního děje a nový pedagogický výzkum by se měl odpíchnout od tohoto dění.

Přeji Vám, aby tato konference přinesla všem mnoho poznání a našemu školství mnoho prospěchu.